

Endringer i den etiske forvaltningen av Statens pensjonsfond utland

Av Anita Haslie

i samarbeid med Joakim Hammerlin

«*Endringer i den etiske forvaltningen av Statens pensjonsfond utland*» er skrevet av Anita Haslie i samarbeid med Joakim Hammerlin, på oppdrag fra Forum for Utvikling og Miljø. Synspunkter som framkommer i rapporten er forfatternes, og reflekterer ikke nødvendigvis ForUMs meninger.

Rapportforfatterne avsluttet arbeidet med rapporten 19. september 2013. Etter at arbeidet med rapporten var ferdigstilt, offentliggjorde Finansdepartementet fem nye uttrekk. Fire var begrunnet i risiko for alvorlig miljøskade, mens det femte selskapet er utelukket etter en vurdering av risikoen for medvirkning til groveste form for barnearbeid. Når det gjelder disse fem selskapene har det i gjennomsnitt gått 383 dager fra etikkrådets tilråding til Finansdepartementet har offentliggjort sin beslutning. Disse selskapene er for øvrig ikke behandlet i rapporten.

Anita Haslie er sosiolog. Hun har bakgrunn som forsker fra Norsk utenrikspolitisk institutt, som forskningsjournalist på Kilden informasjonssenter for kjønnsforskning, og som selvstendig konsulent.

Joakim Hammerlin er forfatter og filosof, og har tidligere skrevet flere rapporter om Statens pensjonsfonds etiske arbeid. Han er til daglig ansatt ved Nansenskolen.

Forsidefoto: *Penger!*

Foto: Flickr/Ben Andreas Harding.

Utgitt: Oktober 2013

Rapporten kan lastes ned fra www.forumfor.no

Forum for Utvikling og Miljø (ForUM) er et nettverk for 53 norske miljø-, utviklings-, freds- og menneskerettighetsorganisasjoner.

Kontaktinformasjon:

Storgt 11, 0155 Oslo

Tlf 23 01 03 00. E-post forumfor@forumfor.no.

ForUMs virksomhet er støttet av Norad.

Innhold

FORORD	4
SAMMENDRAG.....	5
INTRODUKSJON: FRA NESTEN UMULIG TIL VERDENS FØRSTE	6
UTGANGSPUNKTET FOR EN ETISK FORVALTNING	7
ENDRINGER I DE ETISKE RETNINGSLINJENE OG MANDATET TIL ETIKKRÅDET OG NORGES BANK FRA 2005 TIL NÅ	8
GENERELLE ENDRINGER I DE ETISKE RETNINGSLINJENE	9
ENDRINGER I ETIKKRÅDETS RETNINGSLINJER OG I UTELUKKELSESMEKANISMEN	10
ENDRING I TIDSBRUK FOR OFFENTLIGGJØRING AV ETIKKRÅDETS TILRÅDNINGER.....	13
ENDRINGER I NORGES BANKS MANDAT OG EIERSKAPSUTØVELSEN	18
AVSLUTTENDE OPPSUMMERING: KAN DET UMULIGE BLI MULIG?.....	22
FORUMS ANBEFALINGER	24
Vedlegg:	
VEDLEGG 1:	
DE ETISKE RETNINGSLINJENE FOR STATENS PENSJONSFOND UTLAND (2005).....	25
VEDLEGG 2:	
RETNINGSLINJER FOR OBSERVASJON OG UTELUKKELSE FRA STATENS PENSJONSFOND UTLANDS INVESTERINGSUNIVERS (2010).....	27
VEDLEGG 3:	
RETNINGSLINJER FOR NORGES BANKS ARBEID MED ANSVARLIG FORVALTNING OG EIERSKAPSUTØVELSE I STATENS PENSJONSFOND UTLAND (SPU) (2010)	29
VEDLEGG 4:	
MANDAT FOR FORVALTNINGEN AV STATENS PENSJONSFOND UTLAND (UTDRAG) (2011)	30

Forord

«Vi kan ikke leve med disse skandaleavsløringene. Aller mest reagerer jeg på at Norge kjemper for menneskerettighetene samtidig som vi gjennom oljefondets investeringer bryter de samme menneskerettighetene.» Dette sa nåværende finansminister Siv Jensen til Dagbladet 16. juni 2002. Deretter inngikk FRP og SV det historiske forliket som førte fram til Stortingets enstemmige vedtak om etiske retningslinjer for Oljefondet.

At våre og framtidige generasjoners sparepenger skal investeres slik at de bidrar til å fremme en global bærekraftig utvikling, var en viktig seier for norsk sivilsamfunn som hadde arbeidet mot dette målet i flere år. I årene som har gått etter innføringen av retningslinjene har vi fulgt utviklingen, og bruken av disse tett.

De etiske retningslinjene vedtatt i 2004 hadde to hovedhensyn. Det første var at forvaltningen av fondet skulle sikre økonomisk og sosial velferd for framtidige generasjoner i Norge. Siden norsk velferd er avhengig av global stabilitet og bærekraftig utvikling må statens internasjonale investeringer også ha som mål å fremme disse verdiene.

Det andre hensynet var til de som berøres av virksomhetene fondet er investert i. Fondet skulle unngå investeringer i virksomheter med stor risiko for menneskerettighetsbrudd, grov korrupsjon eller alvorlige miljøødeleggelser.

Denne rapporten viser hvordan det etiske rammeverket for oljefondets investeringer har endret seg. Vi ser at hensynene som Stortinget i sin tid mente var grunnleggende for en etisk forvaltning av verdens største investeringsfond, er svekket.

Blant annet viser rapporten at uttreksmekanismen er betydelig svekket gjennom sendrektighet i Finansdepartementet som sitter med den endelige beslutningen. ForUM ønsker en debatt om denne arbeidsfordelingen og grunnlaget Finansdepartementet har til rådighet når de overprøver tilrådingene fra et spesialistorgan oppnevnt av Kongen i Statsråd. Slik det er nå, ser det ut som om det er opprettet et usedvanlig seint arbeidende skyggeråd i departementet uten at vi har noen innsikt i de prosessene som foregår der.

Videre viser rapporten at prinsippet om investorers medvirkningsansvar er svekket. Opprinnelig fastslo retningslinjene at fondets medansvar følger av en frivillig relasjon mellom investor og selskap med avkastning som mål. Altså framgikk det at fondet kunne medvirke til uetiske handlinger. Med endringene i retningslinjene er dette viktige prinsippet forsvunnet. Nå vises det utelukkende til at selskapet det investeres i, løper denne risikoen.

I rapporten viser vi det hemmeligholdet som preger mye av forvaltningen av fondet, dette er særlig framtrødende i Norges Banks eierskapsarbeid. Dette til tross for at nettopp åpenhet i forvaltningen av fondet har vært en uttalt ambisjon for myndighetene. Flere store, utenlandske pensjonsfond har vist at den åpenheten vi etterlyser er mulig. Rapporten du nå sitter med, sår begrunnet tvil om dagens forvaltningspraksis er etisk og ansvarlig. Stortinget var dristige og ambisiøse da retningslinjene i sin tid ble vedtatt. Nå er det på tide at vår lovgivende forsamling tar de grep som er nødvendig for at lovgivers intensjon om ansvarlighet både i forhold mennesker, miljø og kommende generasjoner blir ivarettatt.

Oslo 16. oktober 2013

Andrew Preston

Daglig leder, Forum for Utvikling og Miljø

Sammendrag

I 2004 vedtok et enstemmig Storting etiske retningslinjer for Statens pensjonsfond utland (heretter SPU), som ble gjort gjeldende fra 2005. I denne rapporten vil vi ta for oss endringene som har skjedd i de etiske retningslinjene fra 2005 til nå. Vi har hovedsakelig sammenliknet de opprinnelige retningslinjene fra 2005 med de nye retningslinjene som kom for Etikkrådet og Norges Bank i 2010, og deretter med mandatet for Norges Bank fra 2011.

I dette sammendraget skal vi oppsummere de mest sentrale endringene vi har sett i den etiske forvaltningen av SPU fra 2005 til i dag.

Fra ett sett med retningslinjer til to

De etiske retningslinjene fra 2005 opprettet en arbeidsdeling mellom Etikkrådet og Norges Bank. Norges Bank Investment Management (heretter NBIM), som har det operative forvaltningsansvaret for SPU, skulle vekte finansielle hensyn mot etiske hensyn i sin eierskapsutøvelse. Etikkrådet, som skulle gi Finansdepartementet råd om uttrekk skulle derimot kun ta etiske hensyn i sin vurdering. Denne todelingen av det etiske arbeidet har blitt forsterket siden 2005, ved at det nå er to sett med retningslinjer for det etiske arbeidet. En ulempe ved dette kan være at det helhetlige etiske perspektivet, som innebærer at de ulike virkemidlene skal forsterke hverandre, svekkes, og at finansielle vurderinger står i fare for å overskygge de etiske.

Uttrekksmekanismen er svekket

Vi finner at uttrekksmekanismen er svekket med de nye retningslinjene for uttrekk. For det første synes Finansdepartementet å ha fått en mer omfattende rolle i vurderingen av uttrekkssaker, noe som kan forklare at tidsbruken på sluttbehandlingen av Etikkrådets tilrådninger har økt og nå er uforholdsmessig lang. For det andre innebærer de nye retningslinjene et svekket grunnlag for uttrekk, både fordi de ikke lenger gjelder for unnlatelser, men kun for uetiske handlinger, og fordi de er mindre tydelige på investors medansvar for selskapenes fremferd.

Prinsippet om medvirkning er svekket

Graver-utvalget, et offentlig utvalg som i 2003 utredet etiske retningslinjer for Statens petroleumsfond, la til grunn at en investering i et selskap som for eksempel begår grove uetiske handlinger, kan anses som medvirkning til handlingene. Dette er fordi investeringene etablerer en relasjon mellom investor og selskapet, den gjøres med den hensikt å gi avkastning, og den er frivillig. I vår gjennomgang viser vi hvordan endringer i retningslinjer, mandat og NBIMs syn på OECDs retningslinjer, tyder på at NBIM ikke anerkjenner at investeringer kan ses på som medvirkning.

Mindre åpenhet overfor offentligheten

Vi har i rapporten argumentert mot at det skal være mulig å hemmeligholde selskaper som er satt til observasjon. I rapporten har vi også vist hvordan flere prosesser er lukket for offentligheten. Dette gjelder særlig eierskapsarbeidet. Her er det vanskelig å få informasjon om hva banken gjør, og hvorvidt arbeidet har resultater. Dette svekker troverdigheten og legitimiteten til fondet som etisk forvalter overfor en bredere offentlighet. Det gjør det også særdeles vanskelig for utenforstående og interessegrupper å følge med på arbeidet. Selv ikke OECDs kontaktpunkt fikk tilstrekkelig informasjon om eierskapsarbeidet da de jobbet med klagesaken om Oljefondets investering i Posco. Hemmeligholdet rundt eierskapsarbeidet, som for eksempel selskapsdialogene, forsvares med at det er umulig på grunn av sensitiv informasjon om selskaper. Det finnes imidlertid eksempler på andre fond som har en større åpenhet om eierskapsarbeidet sitt. Et eksempel er de svenske Ap-fondene som i sine årsrapporter lister opp selskaper de er i dialog med, og hvilke temaer det gjelder.

Forum for Utvikling og Miljø, ForUM, har formulert anbefalinger på bakgrunn av konklusjonene i denne rapporten (se til slutt i rapporten).

Introduksjon: Fra nesten umulig til verdens første

«For de fleste som ikke steller med milliardinvesteringer til daglig, virker det litt merkelig at det skal være så forferdelig vanskelig å unngå å putte penger i våpenproduksjon, barnarbeid, tobakksfabrikanter, miljøskadelig industri eller selskaper som bryter menneskerettigheter.»

Dette skrev VG i en lederkommentar i 2002 til debatten om etiske retningslinjer for forvaltningen av Oljefondet. Da, som nå, gikk skillelinjene mellom etikk og butikk, mellom ønsket om lønnsomhet og ønsket om at visse grunnleggende etiske hensyn skulle veie tyngre enn lønnsomhet.

Mediedebatten om etisk forvaltning av oljeformuen vår brakte løs for fullt i 2001. Da kom det fram at fondet investerte i selskaper som produserte landminer og ammunisjon med utarmet uran¹.

Fra flere hold var argumentet mot etiske retningslinjer at dette var altfor vanskelig å gjennomføre. For eksempel uttalte daværende finansminister Karl-Erik Schjøtt Pedersen ifølge Adresseavisen (8. mars 2001) at:

«(..) i et internasjonalt marked med tusenvis av konserner og selskaper, som ofte er vevd inn i hverandre på forskjellig vis, nesten er umulig å forhindre at norske penger havner på steder vi helst ikke ville hatt dem.»

Noe av det samme kunne vi lese i Dagbladet i mai 2002. Der skrev avisen at «direktør Knut N. Kjær i Norges Bank Kapitalforvaltning sier at det nesten er umulig å ha en detaljert oppfatning av hvert av de selskapene og datterselskapene Oljefondet investerer i.»

¹ Norwatch, Framtiden i våre hendes nyhetstjeneste, avslørte dette og hadde arbeidet med tematikken over flere år.

Men det nesten umulige viste seg å være mulig likevel.

I 2004 vedtok Stortinget etiske retningslinjer for Statens pensjonsfond utland, og var med det verdens første offentlige fond som innførte etiske retningslinjer.

I dag dreier ikke debatten seg lenger om hvorvidt vi skal ha visse etiske grenser for investeringene av oljeformuen vår. Men debatten dreier seg fortsatt om hva som er mulig og hvor grensene skal gå.

Det har snart gått ti år siden de første retningslinjene ble vedtatt. Hvordan har det etiske rammeverket endret seg siden da? I denne rapporten går vi gjennom endringene i retningslinjer og mandat for forvaltningen av fondet, og viser på hvilke områder etikken har blitt svekket eller styrket.

Vi ønsker at denne rapporten skal være et innspill til debatten om den etiske forvaltningen av Oljefondet. En slik overordnet debatt om hvor vi står i etikkarbeidet, er også viktig nå som Strategirådet for Statens pensjonsfond snart skal komme med sine anbefalinger til hvordan dette arbeidet kan styrkes². Finansdepartementet har bedt Strategirådet om å vurdere hvordan de samlede ressursene og kompetansen best kan utnyttes for å styrke arbeidet med etisk investeringspraksis.

² Strategirådet er et uavhengig råd med eksperter som er nedsatt av finansdepartementet for å gi råd om videreutviklingen av forvaltningen av statens pensjonsfond. For 2013 har de fått i mandat å utarbeide rapport om ansvarlige investeringspraksisen til fondet. Rapporten skal legges fram innen utgangen av oktober 2013.

Utgangspunktet for en etisk forvaltning

Debatten om en etisk forvaltning av oljeformuen vår handler om at det bør gå en etisk grense for hva vi skal tjene penger på. Men hvor skal den grensen gå, og hvordan skal vi arbeide for at virksomheter vi investerer i holder seg innenfor den grensen?

Regjeringen Bondevik II satte i 2002 ned et utvalg som skulle utrede disse spørsmålene og komme med forslag til hvordan det etiske arbeidet skulle gjøres i praksis. Utvalget ble ledet av jusprofessor Hans Petter Graver, og ble derfor kalt Graver-utvalget.

Graver-utvalgets *NOU 2003:22 Forvaltning for fremtiden*³ la grunnlaget for den etiske forvaltningen av pensjonsfondet. «Etske retningslinjer for Statens Pensjonsfond utland»⁴ fulgte anbefalingene fra Graver-utvalget, og ble vedtatt i november 2004 av et enstemmig Storting.

Utgangspunktet: Etisk grense for investeringene

I de første etiske retningslinjene for fondet er det etiske grunnlaget todelt. For det første skal forvaltningen av fondet ha en etisk forpliktelse overfor framtidige generasjoner nordmenn, slik at også deres velferd kan betales av oljeformuen. Formuen skal altså sikre en langsiktig avkastning. Denne langsiktige avkastningen knyttes til ambisjonen om en bærekraftig utvikling, både i økonomisk, økologisk og sosial forstand.

For det andre skal forvaltningen av fondet ta hensyn til rettighetene til ikke-nordmenn som berøres av virksomhetene fondet er investert i, og «ikke foreta investeringer som utgjør en

uakseptabel risiko for at fondet medvirker til uetiske handlinger eller unnlatelse som for eksempel krenkelses av grunnleggende menneskerettigheter, grov korrupsjon eller alvorlige miljøødeleggelser.»

Forvaltningen skal finne en balanse mellom ønsket om langsiktig høy avkastning og etiske hensyn. I visse tilfeller skal de etiske hensyn veie tyngre enn de finansielle. Med andre ord: de etiske retningslinjene trakk opp en grense for hvilke finansielle investeringer fondet skulle kunne gjøre.

Investorers medvirkning

Hva slags ansvar har investorer for handlinger eller unnlatelser i det selskapet de investerer i? Spørsmålet om medvirkning er fortsatt sentralt i debatten om den etiske forvaltningen, og temaet ble også drøftet i Graver-utvalgets NOU. De konkluderte med at investeringer kan ses på som medvirkning: «Selv om spørsmålet om medvirkning reiser vanskelige spørsmål, legger utvalget til grunn at det å eie aksjer eller obligasjoner i et selskap som kan forventes å begå grove uetiske handlinger, kan anses som medvirkning til disse handlingene. Grunnen til dette er at slike investeringer direkte tar sikte på å oppnå avkastning fra selskapet, at de etablerer en varig forbindelse mellom Petroleumsfondet og selskapet, og at spørsmålet om å investere i et selskap er en frivillig sak.» (NOU 2003:22, s.14)

Spørsmålet om investorers medvirkning vil vi komme tilbake til senere i rapporten, både når vi ser på endringer i Etikkrådets retningslinjer, og når vi ser på Norges Banks eierskapsarbeid.

Virkemidler: Filtrering, uttrekk, eierskapsutøvelse

I utformingen av de etiske retningslinjene ble det skissert tre virkemidler for det etiske arbeidet: Negativ filtrering, uttrekk og

³

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2003/nou-2003-22.html?id=118914>

⁴ Vedlegg 1.

eierskapsutøvelse. *Negativ filtrering* trakk opp grensene mot selskaper SPU ikke kunne investere i ut fra produktnivå, og omfattet selskaper som bidro til produksjon av klasevåpen, kjernevåpen og antipersonell-miner. *Uttrekk* rettet seg mot produksjonsnivået, der man gjennom en skjønnsmessig vurdering og grundig utredning av enkelt-selskaper søkte å forhindre at fondets investeringer medvirket til uakseptable forhold, som for eksempel alvorlige menneskerettighetsbrudd, alvorlig miljøskade, grov korrupsjon, eller andre grove brudd på grunnleggende etiske normer. Det tredje virkemiddelet, *eierskapsutøvelse*, handlet om å bruke muligheten som aksjeeier til å påvirke det etiske arbeidet i selskapene gjennom selskapsdialog og stemmegivning på general-forsamlinger.

Organiseringen av det etiske arbeidet ble, med utgangspunkt i de tre virkemidlene, delt

mellom to institusjoner: Etikkrådet og Norges Bank. Etikkrådet fikk ansvaret for å utarbeide anbefalinger til Finansdepartementet om å utelukke selskaper basert på kriteriene for negativ filtrering eller uttrekk. Finansdepartementet har forvaltningsansvaret for SPU, og skal følgelig ta den endelige avgjørelsen om utelukkelse. Departementet har gitt Norges Bank ansvar for eierskapsutøvelsen, som skal underrette departementet om sin virksomhet.

De etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland fra 2005 stadfestet altså at Oljefondet skulle unngå å investere i eller selge seg ut av selskaper som produserer produkter eller utfører handlinger som bryter med fondets etiske standard, og at fondets skulle bruke sine eierposisjoner til å styrke etikken i de selskapene de har investert.

Endringer i de etiske retningslinjene og mandatet til Etikkrådet og Norges Bank fra 2005 til nå

Vi skal nå se på endringene som har skjedd i retningslinjer og mandat for den etiske forvaltningen av Oljefondet. Vi sammenlikner endringene med utgangspunkt i de første retningslinjene, De etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland fra 2005, som omhandlet både Etikkrådet og Norges Banks etiske arbeid.

I 2010 ble disse erstattet av to sett retningslinjer: Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers, omhandler Etikkrådets arbeid. Retningslinjer for Norges Banks arbeid med ansvarlig forvaltning og eierskapsutøvelse i Statens pensjonsfond utland, adresserte Norges Banks eierskaps-

utøvelse. Sistnevnte ble etter kort tid (i 2011) erstattet av et nytt mandat: Mandat for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland.

Grunnlagsdokumentene vi har sett på er altså disse:

- «De etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland»(2005). (Vedlegg 1)
- «Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers» (2010). (Vedlegg 2)
- «Retningslinjer for Norges Banks arbeid med ansvarlig forvaltning og eierskapsutøvelse i Statens pensjonsfond utland»(2010). (Vedlegg 3)
- «Mandat for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland» (2011). (Vedlegg 4)

Generelle endringer i de etiske retningslinjene

Før vi ser på endringene som har skjedd for de to institusjonene Etikkrådet og Norges Bank hver for seg, skal vi først se på noen generelle og overordnede endringer i de etiske retningslinjene.

Fra ett sett med retningslinjer til to

Hvilken betydning har overgangen fra ett sett med retningslinjer til to hatt for den etiske forvaltningen av fondet?

Valget om å etablere to sett med retningslinjer kan tolkes som et behov for å skille tydeligere mellom de ulike virkemidlene og premissene for Etikkrådet og Norges Banks etiske arbeid. Eierskapsgruppen i Norges Bank (NBIM) skal vekte finansielle hensyn mot de etiske problemstillingene. Etikkrådet, derimot, skal ikke ta finansielle hensyn i sin vurdering. Dette henger selvsagt sammen med den prinsipielle forskjellen mellom virkemidlene: Etikkrådets oppgave kan sies å være å identifisere selskaper som bryter med fondets etiske grenser. Eierskapsutøvelsen omhandler det etiske arbeidet rettet mot selskapene som befinner seg innenfor disse grensene, og søker å ivareta fondets langsiktige interesse i en bærekraftig utvikling i økonomisk, sosial og økologisk forstand. Disse prinsipielle forskjellene tydeliggjøres gjennom etableringen av to sett med retningslinjer.

En eventuell ulempe med å operere med to sett retningslinjer er at det etiske arbeidets helhetlige profil vil kunne svekkes. I den grad man ønsker å se på virkemidlene som en samlet verktøykasse, der de ulike virkemidlene kan virke gjensidig styrkende på hverandre, kan dette være et problem. En annen risiko ved dette kan være at finansielle vurderinger står i fare for å overskygge de etiske.

Har strøket ordet «etisk»

En forskjell mellom retningslinjene fra 2005 og de nåværende, er at ordet «etisk» nesten er forsvunnet. Det er fjernet fra tittelen, og forekommer nesten ikke i teksten i de nyeste retningslinjene. Begrepet «etikk» brukes to ganger i retningslinjer for observasjon og utelukkelse, men benyttes ikke i Norges Banks mandat fra 2011 eller i Norges Banks retningslinjer fra 2010. I de nyere retningslinjene brukes oftere varianter over begrepet «ansvarlige» investeringer i stedet for «etiske».

I tillegg har det skjedd endringer i hvordan det normative grunnlaget blir beskrevet i de nyere retningslinjene. Det normative grunnlag for det etiske arbeidet er skissert i første paragraf i retningslinjene fra 2005 (se vedlegg 1):

1 Grunnlag

De etiske retningslinjene for fondet bygger på to grunnlag:

- Fondet er et virkemiddel for å sikre kommende generasjoner en rimelig andel av landets oljerikdom. Denne finansformuen må forvaltes slik at den gir god avkastning på lang sikt, noe som er avhengig av en bærekraftig utvikling i økonomisk, økologisk og sosial forstand. Fondets finansielle interesser skal styrkes ved at eierposisjoner fondet har, brukes for å fremme en slik bærekraftig utvikling.
- Fondet skal ikke foreta investeringer som utgjør en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til uetiske handlinger eller unnlater som for eksempel krenkelser av grunnleggende humanitære prinsipper, grove krenkelser av menneskerettighetene, grov korrupsjon eller alvorlige miljøødeleggelse.

I de nyere retningslinjene er dette fjernet. Det er usikkert hvorfor det normative grunnlaget

for etikkarbeidet er tatt ut. En tolkning er at dette nå regnes som så selvsagt og grunnleggende at det ikke lenger hører hjemme som et selvstendig punkt i retningslinjene. Videre kan grunnlaget anses å være reflektert inn i de gjeldende dokumentene, ved at Norges Banks mandat inkluderer det første punktet om langsiktig avkastning.

Det andre punktet kan sies å implisitt ligge til grunn for Etikkrådets retningslinjer for observasjon og uttrekk, selv om det ikke nevnes eksplisitt.

En annen mulighet kan være et ønske om å skape større avstand til Graver-utvalgets prinsipielle vurderinger og rammeverk, som lå til grunn for de første retningslinjene.

Endringer i Etikkrådets retningslinjer og i utelukkelsesmekanismen

Etikkrådet skal overvåke selskaper fondet har investert i for å avdekke at selskapene ikke medvirker til, eller er ansvarlige for, uetiske handlinger eller produkter.

Etikkrådet kommer med såkalte tilrådninger, det vil si grundige utredninger med anbefalinger om uttrekk eller observasjon av et selskap fondet har investert i. Som tidligere nevnt skal Etikkrådet kun legge vekt på etiske hensyn, ikke finansielle.

«Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers» (Se Vedlegg 2) ligger nå til grunn for Etikkrådets arbeid med overvåkning og tilrådninger.

Uetiske produkter: styrking

Fondet skal ikke investere i selskaper som produserer eller bidrar til å produsere en viss type produkter. Dette omfatter våpen «som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper» (§2a), og det gjelder tobakk, samt våpen og militært materiell som selges til stater som omfattes av vedtak om unntak, dette gjaldt for eksempel inntil nylig Burma.

De nye retningslinjene innebærer ingen endringer for hva som kvalifiserer til utelukkelse av selskaper på produktnivå, men nå omfatter de også enheter som selskapene kontrollerer, som datterselskaper. Dette er

nytt og innebærer en styrking av utelukkelsesmekanismen.

Uetiske handlinger: svekkelse

Utelukkelsesmekanismen retter seg også mot produksjonsrelaterte kriterier. Dette omfatter «a) grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnarbeid. b) alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner c) alvorlig miljøskade d) grov korrupsjon d) andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer» (§3a-e).

En viktig endring som har skjedd her er at i retningslinjene fra 2005 gjaldt dette ikke bare handlinger men også unnlater⁵. Dette er fjernet i 2010 retningslinjene, noe som innebærer en svekkelse. Mens handlinger innebærer en aktivitet, forstås unnlater vanligvis å være mangel på aktivitet. Det vil i mange sammenhenger være en forskjell på dette både juridisk og moralsk, men ikke alltid. For eksempel vil det å unnlate å gjøre noe når man kommer først til et ulykkessted være en alvorlig forsømmelse. På samme måte kan

⁵ §4.4 i Retningslinjene fra 2005, Vedlegg 1

unnlateringer innebære at selskaper medvirker til uetiske handlinger.

Medvirkning flyttes fra fondet til selskapet

I retningslinjene fra 2005 ble uttrekk begrunnet ut fra en risiko for at «fondet medvirker til» uetiske handlinger. I 2010 ble dette omskrevet til risiko for at «selskapet medvirker til» uetiske handlinger. Prinsipielt er dette en viktig endring. Det handler om departementets tolkning av hvorvidt SPU, som investor, har et medansvar for selskapenes handlinger. Spørsmålet om investors ansvar for medvirkning diskuteres mer utdypende senere i denne rapporten, under gjennomgangen av endringer i mandatet til Norges Bank.

Et nytt virkemiddel: Observasjon

Observasjon ble introdusert som et nytt virkemiddel i 2010. Finansdepartementet kan på bakgrunn av en tilråding fra Etikkrådet sette et selskap til observasjon hvis det er usikkerhet om vilkårene for utelukkelse er oppfylt og man vil følge utviklingen framover. Vilkaene for observasjon følger de samme kriteriene som utelukkelse.

Observasjon kan være et godt virkemiddel for at fondet skal kunne bruke sin rolle som pådriver for at selskaper skal opptre aktsomt og etisk. Å havne på SPUs observasjonsliste vil antakelig skade omdømmet til det aktuelle selskapet. Dermed kan vi si at fondet bruker sin indirekte påvirkningskraft overfor selskapene ved å påvirke gjennom markedet. Dette er i tråd med Graver-utvalgets tankegang om fondets ulike måter å påvirke selskaper på⁶.

Selskaper som settes til observasjon offentliggjøres. I dag gjelder dette kun ett selskap, Alstom S. A., som har vært på SPUs observasjonsliste siden desember 2011 (grov

⁶ Se NOU 2003:22, kap 3.2 Petroleumsfondet som instrument.

korruptsjon)⁷. Etikkrådet utarbeider årlige rapporter om utviklingen i selskapet.

Etikkrådets versus departementets rolle

Den endelige beslutningen om uttrekk eller utelukkelse av et selskap ligger hos Finansdepartementet. Etikkrådet har kun en rådgivende funksjon. Hvilken av de to aktørene som i sterkest grad avgjør hvilke selskaper som utelukkes eller settes under observasjon, kan likevel diskuteres. Selv om Etikkrådets mandat er å gi tilråding, vil det legge føringer for hvilke selskaper, hvilke etiske problemstillinger og hvilket saksgrunnlag departementet skal ta stilling til. I tillegg har det så langt vært en klar tendens til at departementet følger Etikkrådets tilråding.

Retningslinjene fra 2010 synes å tydeliggjøre og styrke departementets rolle i prosessen rundt utelukkelse. Dette fremgår av to nye punkter: For det første skal departementet kunne vurdere «sannsynligheten for framtidige normbrudd, normbruddets alvor og omfang, forbindelsen mellom normbruddene og selskapet fondet er investert i (...)». For det andre skal departementet sørge for at «saken er tilstrekkelig opplyst før beslutningen om utelukkelse treffes».

I de etiske retningslinjene fra 2005 ble dette ansvaret lagt til Etikkrådet: «Rådet innhenter nødvendig informasjon på fritt grunnlag og sørger for at saken er så godt belyst som mulig før tilråding om uttrekk eller utelukkelse fra investeringsuniverset gis.»

At departementet skal sørge for at «saken er tilstrekkelig opplyst før beslutning om

⁷ Se oversikt over selskaper satt til observasjon her: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/state_ns_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer/selskaper-som-er-utelukket-fra-fondets-i/selskaper-som-er-satt-under-observasjon-.html?id=601811

utelukkelse treffes» utelukker selvsagt ikke at Etikkrådet, gjennom sin rådgivende funksjon, tilstreber samme ideal i sine tilrådninger. Det likevel grunn til å reise spørsmål om de nye retningslinjene innebærer en ny rollefordeling mellom Etikkrådet og departementet: Vurderingen av normbruddets omfang, alvorlighetsgrad, aktualitet og relasjon til selskapet skal nå sortere under Finansdepartementet, og ikke Etikkrådet. Dette er vurderinger som Etikkrådet allerede gjør i arbeidet med sine tilrådninger. Man kan derfor spørre seg hvordan dette løses i departementet: Skal informasjonsgrunnlaget for vurderingen omfatte mer enn tilrådingen Etikkrådet har utarbeidet? Hvordan skal det i så fall skaffes til veie? På dette punktet gir de nye retningslinjene ingen klare svar.

Siden utelukkelsesmekanismen ble innført har det vært et viktig prinsipp at avgjørelser om uttrekk skal være politisk uavhengig og forankret i fagkunnskap og ekspertise. At Etikkrådet skulle være en uavhengig institusjon var et viktig prinsipp for Graverutvalget: «Det er også viktig for ordningens legitimitet at rådet gis en uavhengighet og mulighet til å bygge opp kompetanse.» (NOU 2003:22, side 37). Hvis Finansdepartementet har tatt sterkere kontroll over utelukkelsesmekanismen, er det en risiko for at den svekkes.

Åpenhet: styrket overfor selskapene, men svekket for øvrig

De nye retningslinjene for observasjon og uttrekk innebar noen viktige endringer når det gjelder åpenhet.

Etikkrådet skal offentliggjøre prinsippene som ligger til grunn for hvilke selskaper de velger å se på. Dette er en styrking av offentlighetskravet, sammenliknet med tidligere retningslinjer. I tillegg skal Etikkrådet offentliggjøre hvilke rutiner som er knyttet til beslutninger om å oppheve en utelukkelse.

Selskap som er utelukket skal informeres særskilt om disse rutinene. De nye retningslinjene presiserer også at selskaper som vurderes for utelukkelse skal få beskjed om dette tidlig i prosessen og få mulighet til å legge fram informasjon og synspunkter. Dette skal inkluderes i Etikkrådets tilrådninger. Oppsummert kan vi si at de nyeste retningslinjene for observasjon og uttrekk styrker Etikkrådets åpenhet vis-a-vis selskapene.

Samtidig har Finansdepartementet fått større rom til å begrense den bredere offentlighetens innsyn i tilrådninger om utelukkelse eller observasjon.

«Tilrådingene og beslutningene er offentlige» sto det i retningslinjene fra 2005. Med de nye retningslinjene i 2010 er denne setningen tatt ut. I tillegg åpner de nye retningslinjene for at departementet kan unnlate å gjøre en beslutning om observasjon av et selskap offentlig kjent «hvis særlige hensyn tilsier» det. Dette innebærer et linjeskift. Tidligere kunne offentliggjøring av uttrekk utsettes i særlige tilfeller der det var finansielt nødvendig, for eksempel for å selge seg ut av et selskap. Nå er det innført et større rom for å unnlate offentliggjøring av vedtak om å sette et selskap til observasjon. I følge Finansdepartementets forvaltningsmelding fra tidligere i år, er det kun ett selskap under observasjon hvor navnet er hemmeligholdt.

Ut fra et offentlighetsideal er det meget betenkelig at de nye retningslinjene gir rom for at avgjørelser kan unntas offentligheten. Formuleringen «særlige hensyn» er for vag og gir Finansdepartementet for vide rammer til å begrense offentlighetens innsyn i tilrådninger om utelukkelse eller observasjon.

Oppsummert kan vi si at åpenheten rundt utelukkelsesmekanismen er styrket når det gjelder informasjon til selskapene, men at den er vesentlig svekket når det gjelder informasjon til offentligheten.

Endring i tidsbruk for offentliggjøring av Etikkrådets tilrådninger

Vi skal nå se nærmere på hvordan uttrekksmekanismen har virket i praksis disse årene. I tabellen kan du se hvilke selskaper som er utelukket fra fondets investeringer, når tilrådingen er sendt fra Etikkrådet og når

avgjørelsen er tatt av Finansdepartementet, altså datoen for når tilrådingen blir offentliggjort. I siste kolonne har vi summert antall dager som har gått mellom tilrådingen og offentliggjøringen.

Tabell: Selskaper som er utelukket, tidsbruk mellom Etikkrådets tilråding og Finansdepartementets offentliggjøring.

År	Årsak	Selskap(er)	Tilråding	Offentliggj.	Antall dager
2002	Antipersonell landminer	Singapore Technologies	22.03.2002	25.04.2002	34
2005	Andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer	Kerr-McGee*	12.04.2005	06.06.2005	55
	Klasevåpen	General Dynamics Corporation L3 Communications Holdings Inc.* Raytheon Co Lockheed Martin Corp Alliant Techsystems Inc. EADS Co* Thales SA*	16.06.2005	31.08.2005	76
	Kjernevåpen	BAE Systems Plc.* Boeing Co. Finmeccanica Sp.A.* Honeywell International Inc. Northrop Grumman Corp. United Technologies Corp. Safran SA EADS Finance BV EADS Co	19.09.2005	31.12.2005	104
	Grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene	Wal-Mart Stores Inc. Wal-Mart de Mexico S.A*	15.11.2005	31.05.2006	197
2006	Alvorlig miljøskade	Freeport McMoRan Copper & Gold Inc.	15.02.2006	31.05.2006	105
	Alvorlig miljøskade	DRD Gold Ltd*	24.08.2006	11.04.2007	230
	Klasevåpen	Poongsan Corporation	06.11.2006	30.11.2006	86

År	Årsak	Selskap(er)	Tilrådning	Offentliggj.	Antall dager
	De verste former for barnearbeid	(Monsanto Co) ⁸	20.11.2006		
2007	Klasevåpen	(Rheinmetall AG) ⁹ Hanwha Corporation	15.05.2007	31.12.2007	230
	Alvorlig miljøskade	Vedanta Resources Plc, Sterlite Industries Ltd.* Madras Aluminium Company Ltd.*	15.05.2007	31.10.2007	169
	Kjernevåpen	GenCorp Inc Serco Group Plc	15.11.2007	31.12.2007	46
	Grov korrupsjon	(Siemens AG) ¹⁰ *	15.11.2007		191
2008	Alvorlig miljøskade	Rio Tinto Plc Rio Tinto Ltd	15.02.2008	30.06.2008	136
	Klasevåpen	Textron Inc.	26.08.2008	31.12.2008	127
	Alvorlig miljøskade	Barrick Gold Corporation	14.08.2008	30.11.2008	108
	Våpensalg Burma	Dongfeng Motor Group	14.11.2008	28.02.2009	106
2009	Alvorlig miljøskade	Norilsk Nickel	16.02.2009	31.10.2009	257
	Andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer	Elbit Systems Ltd	15.05.2009	03.09.2009	111
	Tobakk	Alliance One International Inc. Altria Group Inc. British American Tobacco BHD British American Tobacco Plc. Gudang Garam tbk pt. Imperial Tobacco Group Plc. ITC Ltd. Japan Tobacco Inc. KT&G Corp Lorillard Inc. Philip Morris International Inc. Philip Morris Cr AS.* Reynolds American Inc. Souza Cruz SA Swedish Match AB Universal Corp VA Vector Group Ltd	22.10.2009	31.12.2009	70

⁸ Fin: Nei til uttrekk (ny vurdering Etikkrådet 10.06.2008). Finansdepartementet bestemte heller å inngå i eierskapsdialog med Monsanto for å forhindre barnearbeid i leverandørkjeden.

⁹ ny tilrådning: ikke ut, 05.09.2007

¹⁰ Etikkrådet: 15.11.2007, Fin: Etikkrådet: nytt brev 03.09.2008 – Fin: (observasjon) 13.03.2009 11. jan 2013: Siemens ble trukket fra observasjonsliste.

År	Årsak	Selskap(er)	Tilrådning	Offentliggj.	Antall dager
	Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner	11Africa Israel Investments Ltd. Danya Cebus Ltd.	16.11.2009 09.03.2010	18.02.2010 23.08.2010	167
2010	Alvorlig miljøskade	Samling Global Ltd.	22.02.2010	23.08.2010	182
	Alvorlig miljøskade	Lingui Developments Berhad	15.09.2010	16.02.2011	154
	Grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene	(PetroChina Co Ltd) ¹²	26.05.2010	06.12.2011	559
	Tobakk	Shanghai Industrial Holdings	15.11.2010	15.03.2011	120
	Andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer	13FMC Corporation* Potash Corporation of Saskatchewan	15.11.2010 24.03.2011	07.02.2011 06.12.2011	257
	Grov korrupsjon	(Alstom SA) ¹⁴	01.12.2010	06.12.2011	370
2011	Tobakk	Grupo Carso SAB de CV Ltd	15.02.2011	24.08.2011	190
	Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner	Shikun & Binui Ltd	21.11.2011	15.06.2012	207
2012	Kjernevåpen	The Babcock & Wilcox Co. Jacobs Engineering Group Inc.	31.08.2012	11.01.2013	133
2013	Tobakk	Schneitzer-Mandit International Inc Huabao International Holding limited	24.01.2013	08.05.2013	104

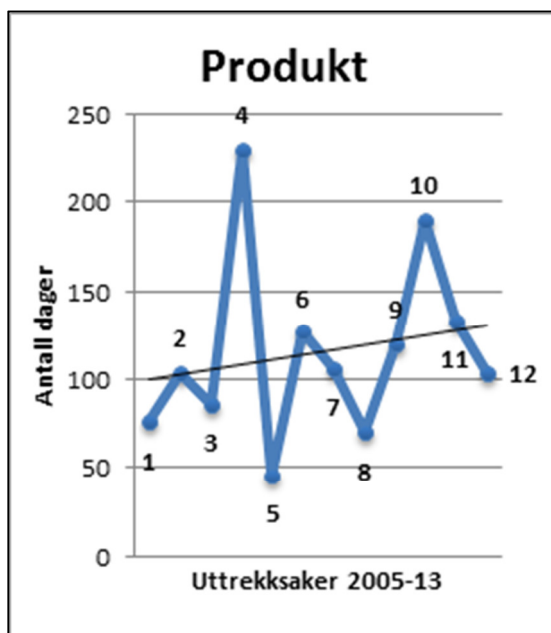
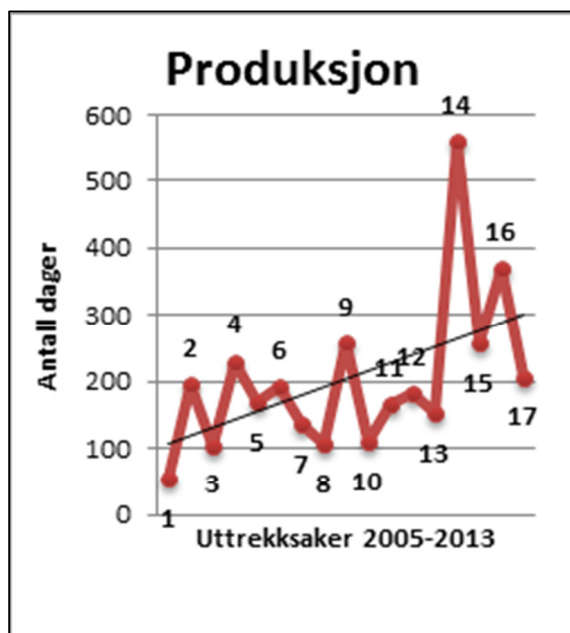
* selskaper som ikke lenger star på SPUs uttrekks- eller observasjonsliste.

¹¹ Etikkrådet: 16.11.2009, FD: Presisering 18.02.2010, Etikkrådets svar: 09.03.2010, FD: 23.08.2010

¹² FD: Nei

¹³ Etikkrådet: 15.11.2010, FD: Presisering 07.02.2011, Etikkrådets svar: 24.03.2011, FD: 06.12.2011. opphevet 2013.

¹⁴ Observasjon

Med utgangspunkt i denne oversikten over tilrådninger og offentliggjøringen av disse, har vi laget to diagrammer (se over) som viser tendensen i tidsbruk.

Det første diagrammet viser utviklingen i tidsbruk for Etikkrådets tilrådninger som omhandler produksjonsrelaterte tilfeller, det vil si grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene, alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konflikt-situasjoner, alvorlig miljøskade, grov korrupsjon eller andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer. Dette omfatter 17 selskap i perioden 2005 - 2013.

Det andre diagrammet viser utviklingen i tidsbruk for tilrådninger som gjelder produkt, som for eksempel produksjon av våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper eller tobakk. Dette omfatter 12 selskap i samme perioden.

Tabellen og diagrammene over viser at departementet nå bruker lenger tid på å offentliggjøre Etikkrådets tilrådninger enn de gjorde tidligere. Selv om antallet saker er for få til å trekke for bastante konklusjoner, viser oversikten en tendens. Dette gjelder både for utelukkelse ut fra selskapers adferd (det som kalles produksjonsrelaterte kriterier) og ute-

lukkelse som gjelder produkt. Tendensen er sterkest for produksjonsrelaterte kriterier, slik vi ser i det første diagrammet.

Dette bygger oppunder antakelsen om at Finansdepartementet har styrket sin rolle vis-a-vis Etikkrådet når det gjelder uttrekk og observasjon.

Tidligere i år kom det fram at Etikkrådet unnlater å komme med tilrådninger fordi behandlingstiden nå kan være for lang. Dette kom fram i et intervju med Etikkrådets leder, Ola Mestad, på nrk.no i juni i år¹⁵. Den konkrete saken gjelder oljeselskapet Total som leter etter olje utenfor Vest-Sahara, med en lisens ut året og opsjon på seks måneder forlengelse etter dette. Etikkrådet mener det er sannsynlig at Total med dette bryter etikkreglene for Statens Pensjonsfond utland, og viser til at fondet trakk seg ut av selskapet Kerr-McGee i 2005 på grunn av oljeleting utenfor Vest-Sahara. Da var behandlingstiden mellom tilrådning og offentliggjøring i underkant av to måneder. Denne gangen

¹⁵ «Vil ikke kaste ut oljeselskapet Total av Oljefondet», Johan B. Sættem, nrk.no 20.06.2013 <http://www.nrk.no/okonomi/oljefondet-kaster-ikke-ut-total-1.11088611>

vurderer Etikkrådet at de ikke vil ha nok tid til å behandle saken, siden behandlingstiden i departementet har økt og fordi de etiske retningslinjene krever at normbruddet skal være pågående eller fremtidig. Etikkrådets tilrådninger må altså være sluttbehandlet mens handlingene som bryter med retningslinjene pågår.

Også i fjor, i mars 2012, kritiserte Etikkrådets leder Ola Mestad Finansdepartementets tidsbruk i behandlinger av tilrådninger om uttrekk¹⁶:

«I desember (2011 red anm) offentliggjorde de fire beslutninger. I alle fire tilfellene tok det over ett år fra vi kom med våre tilrådninger til departementet tok en avgjørelse. Det mener jeg er uheldig. (...) Jeg forstår at noen selskaper er vanskeligere enn andre å vurdere. Men jeg synes ikke at det skal ta mer enn et halvt år, selv i krevende saker, for departementet å bestemme seg, sier Mestad.»

I Etikkrådets årsrapport for 2012, ser vi at rådet har kommet med til sammen 23 tilrådninger de siste tre årene. Blant disse tilrådingene vil det også være råd om observasjon og om selskap som eventuelt skal bort fra uttrekks- eller observasjonslisten. Vi kan derimot ikke vite noe om innholdet i tilrådingene før departementet har offentliggjort disse. I 2012 og per september 2013 er det bare offentliggjort tre tilrådninger om uttrekk. Det er derfor stor sannsynlighet for at det er flere tilrådninger om uttrekk som ligger til behandling hos Finansdepartementet og regjeringen, og at flere av disse har ligget der lenge, selv om vi ikke har mulighet til å få nøyaktig innsyn i dette.

¹⁶ «For trege med etikk-beslutninger», Kristoffer Rønneberg, Aftenposten 16.03.2012 <http://www.aftenposten.no/oljefondet/For-trege-med-etikk-beslutninger-6785594.html#.UhMK3Rb-vzJ>

Oppsummert: Svekket uttrekksmekanisme

På bakgrunn av tabellen, endringene i Finansdepartementets rolle i uttrekksbehandlingen, og antall ventende tilrådninger, synes uttrekksmekanismen å være svekket i og med de nye retningslinjene.

Det er viktig at uttrekks sakene behandles grundig, men når sluttbehandlingstiden blir for lang, svekker dette uttrekksmekanismen betraktelig. Dersom tidsbruken for sluttbehandlingen i Finansdepartementet og regjeringen blir så lang at Etikkrådet unngår å utrede åpenbare saker, slik tilfellet over indikerer, er dette alvorlig.

Uttrekksmekanismen vil kunne styrkes dersom det kan innføres en begrensning på behandlingstid for tilrådingene. Slik Mestad er referert overfor, foreslår han en begrensning på rundt et halvt år. Man må kunne legge til grunn at Etikkrådet, med sin kompetanse og ressurser, gjør tilstrekkelig grundige utredninger til at departementets undersøkelser ikke trenger å være like omfattende.

I Finanskomiteens kommentarer til Finansdepartementets forvaltningsmelding¹⁷ i juni i år, kommenterer komiteen tidsbruken i departementet: «Flertallet vil understreke at det ikke bør ta lenger tid enn nødvendig fra en anbefaling av uttrekk tas av Etikkrådet til en beslutning tas i regjering.»¹⁸

Et bredt flertall i Stortinget har vedtatt de etiske retningslinjene, og uttrekksmekanismen er et viktig virkemiddel for den etiske forvaltningen. Det er derfor viktig at mekanismen ikke svekkes.

¹⁷ Se Stortingsmelding 27 (2012-2013)

¹⁸ Se komiteens merknader i avsnitt 4.4.2 i Innstilling fra finanskomiteen om forvaltningen av Statens pensjonsfond 2012. Innst 424S (2012-2013) 06.06.2013 <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2012-2013/Inns-201213-424/>

Endringer i Norges Banks mandat og eierskapsutøvelsen

I 2010 kom nye retningslinjer for Norges Banks etiske forvaltning (se vedlegg 3). Bare 10 måneder etter ble disse erstattet av et nytt mandat¹⁹, «Mandat for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland». I dette mandatet er kapittel 2 viet til temaet «Ansvarlig investeringsvirksomhet» (Se vedlegg 4).

I denne delen av rapporten vil vi se på endringer mellom det siste mandatet og de første retningslinjene.

Langsiktig avkastning og bærekraftig utvikling

Sammenliknet med mange andre aktører i finansmarkedet, har SPU et svært langsiktig perspektiv på sine investeringer. I tillegg er fondet bredt plassert i markedene, ved å ha relativt små eierposter i mange selskaper. Denne spredningen gjør at fondets verdiutvikling i stor grad vil følge konjunktorene i markedene. For en bredt plassert investor med et svært langsiktig investeringsperspektiv vil betydningen av en bærekraftig utvikling, der økonomiske, miljømessige og sosiale forhold ses i sammenheng, være av stor betydning for den langsiktige avkastningen. Hvordan dette hensynet vektet mot mer kortsiktige avkastningsmål blir dermed en overordnet, prinsipiell problemstilling for fondet.

Forholdet mellom langsiktig avkastning og bærekraftig utvikling er dempet siden de første retningslinjene i 2005.

I både 2005 og 2010 sto det i retningslinjene at «god avkastning på lang sikt er avhengig av

en bærekraftig utvikling», mens i Norges Banks mandat fra 2011 står det at «god avkastning på lang sikt anses å være avhengig av en bærekraftig utvikling».

Graver-utvalget la vekt på at bærekraften i de langsiktige investeringene vil gjøre at det i mange tilfeller vil være sammenfallende interesser mellom den økonomiske avkastningen og det etisk forsvarlige. Siden fondet investerer bredt, med forholdsvis lav eierandel og i mange selskaper²⁰, vil for eksempel kortsiktig avkastning i et selskap som forurenser kunne innebære lavere avkastning på lang sikt for andre selskaper på grunn av den forurensingen²¹.

Eierskapsutøvelsen

Eierskapsutøvelsen er et sentralt verktøy for Norges Bank for å sikre at investeringene er etisk forsvarlige. Det aktive eierskapet er bredt definert, og skal fremme både finansielle og etiske mål. NBIM, Norges Bank Investment Management, er en enhet under Norges Bank som forvalter Norges Banks kapital, og dermed også Statens pensjonsfond. Eierskapsutøvelsen utføres også av NBIM, med formål å fremme aksjonærrettigheter og bedre sosiale og miljømessige forhold i selskaper.

I eierskapsarbeidet benytter NBIM flere virkemidler, som dialog med selskaper, stemmegivning på generalforsamlinger, å fremme aksjonærforslag, delta i høringsrunder, samarbeid med andre investorer eller myndigheter om standarder, og å gi ut

¹⁹ Det er uklart hvorfor dette ble endret i løpet av så kort tid. Antakelig henger dette sammen med omleggingen av fondets overordnede investeringspraksis, på bakgrunn av en evaluering. Etisk forvaltning ble tatt inn i det generelle mandatet for investeringspraksis i 2011.

²⁰ SPU kan maksimalt eie ti prosent i selskaper de investerer i. Gjennomsnittlig eierandel i europeisk aksjeselskaper er i overkant av 2 prosent. (Les mer http://www.nbim.no/no/Investeringer/beholdning_er/)

²¹ Se Cappelen (2004) s.85

forventningsdokumenter som kommuniserer til selskaper hva NBIM som investor forventer av selskapet.

NBIM har definert seks satsingsområder for eierskapsarbeidet sitt:

- likebehandling av aksjonærer
- aksjonærenes rett til innflytelse og styrets ansvar overfor aksjonærene
- velfungerende, legitime og effektive markeder
- barns rettigheter
- klimaendringer
- vannforvaltning

Fundamentet i eierskapsutøvelsen er hovedsakelig uforandret i de ulike dokumentene som beskriver retningslinjer og mandat. Å sikre fondets finansielle interesser er et overordnet mål for eierskapsutøvelsen.

Mandatet fra 2011 legger vekt på at eierskapsutøvelsen skal følge internasjonalt anerkjente standarder for god selskapsstyring. Her er OECDs retningslinjer sentrale. Retningslinjene er anbefalinger fra regjeringer til bedrifter angående deres samfunnsansvar ved internasjonal virksomhet, og er ment å fremme en ansvarlig og etisk adferd. 42 land har undertegnet avtalen, noe som forplikter dem til å jobbe for å fremme retningslinjene²².

I mandatet fra 2011 står det slik: «Eierskapsutøvelsen skal baseres på FNs Global Compact, OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper». I retningslinjene fra 2005 var ordlyden at «eierskapsutøvelsen skal i hovedsak baseres på», noe som kan tolkes som at det nyeste mandatet innebærer en skjerping av dette kravet.

På den annen side kan det virke som disse retningslinjene står svakt.

Landene som har forpliktet seg til OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper har etablert et klageorgan for retningslinjene. Det

norske kontaktpunktet publiserte tidligere i år en rapport, en slutterklæring, der Norges Bank blir kritisert for å bryte OECDs retningslinjer. Erklæringen omhandlet en klagesak fra flere organisasjoner (inkludert ForUM) angående stålselskapet Posco sin virksomhet i India. Organisasjonene mener Posco har brutt OECDs retningslinjer, og Posco er anklaget for omfattende brudd på menneskerettighetene i sin virksomhet i India. Norges Bank ble klaget inn som investor. Det samme gjaldt det nederlandske pensjonsfondet. I tillegg er selskapet Posco klaget inn i sitt hjemland Sør-Korea.

Norges Bank skriver i et brev til OECDs investeringskomité at de er uenige i det norske kontaktpunktets konklusjon, og at de mener at retningslinjene ikke bør gjelde for minoritetsaksjeeiere²³. Norges Bank mener følgelig at retningslinjene skal gjelde for selskapene, men ikke for deres egen investeringsvirksomhet som minoritetsaksjeeier.

I brevet til OECDs investeringskomité skriver banken: «Vi vil på det sterkeste anbefale OECDs Investeringskomité å bidra til en klargjøring om at retningslinjene ikke gjelder minoritetsaksjonærens forhold til selskapene de har investert i. Det er viktig at OECDs Investeringskomité er klar over at en alternativ tolkning og implementering av retningslinjene kan medføre en uholdbar situasjon.»

Her kan det virke som om Norges Bank mener det vil være uholdbart og umulig for en investor å følge OECDs retningslinjer.

Kontaktpunktet argumenter på sin side for at investorer, også minoritetsaksjeeiere, inngår i en direkte tilknytning til selskapene de investerer i, at de er i et forretningsmessig forhold til investoren²⁴. NBIM er derfor bundet av OECDs retningslinjer. Ifølge kontaktpunktet er ikke spørsmålet om NBIM er bundet av retningslinjene, men hvordan og i hvilken grad.

²² Les mer om OECDs retningslinjer hos Utenriksdepartementet http://www.regjeringen.no/nn/dep/ud/Tema/n_sa_mfunnsansvar/oecd_flernasjonale.html?id=630200

²³ Brev fra Norges Bank, 21.06.2013, til OECD Investment Committee undertegnet Øystein Olsen og Yngve Slyngstad.

²⁴ Se seksjon 4.2.2 i OECD NCPs Final Statement.

Kontaktpunktet har, under arbeidet med sin rapport, mottatt en uttalelse fra FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) om at minoritetsaksjonærer også er bundet av FNs veiledende prinsipper om næringsliv og menneskerettigheter (*Guiding Principles on Business and Human Rights*)²⁵. Dette er viktig fordi OECDs retningslinjer tilstreber å være i samsvar med FNs retningslinjer.

Det er nå en prosess i OECD som skal avklare hvordan deres retningslinjer skal omfatte investorer og minoritetsaksjeeiere. Denne avklaringen vil komme i løpet av høsten eller vinteren, og dette vil antakelig få betydning for eierskapsarbeidet i Norges Bank.

Medvirkning

Vi har tidligere i rapporten skrevet om spørsmålet rundt medvirkning. I presentasjonen av utgangspunktet for den etiske forvaltningen, Graver-utvalgets NOU, så vi at de la til grunn at fondet også hadde et medvirkningsansvar for de uetiske handlinger eller unnlater et selskap begår. I delkapittelet om endringer i de etiske retningslinjene for uttrekk, så vi at en sentral endring med 2010 retningslinjene innebar at medvirkning nå kun er knyttet til selskapene.

Denne forskyvningen i etikken ser vi også tydelig reflektert i NBIMs brev til OECD, der de avviser at OECDs retningslinjer kan gjelde for fondet som investor. «Jeg synes at banken med dette brevet inntar en holdning som ikke er forenlig med det å være en ansvarlig investor», sa kontaktpunktet og tidligere leder av Graver-utvalget, Hans Petter Graver, til NRK som en kommentar til saken²⁶. Graver mener

²⁵ FNs veiledende prinsipper gir anbefalinger til stater og næringsliv om hvordan de skal beskytte og respektere menneskerettigheter. De ble vedtatt i FNs menneskerettighetsråd i 2011, lagt fram av FNs spesialrepresentant John Ruggie. Les mer her: <http://www.business-humanrights.org/UNGuidingPrinciplesPortal/Home>

²⁶ Se <http://www.nrk.no/okonomi/ber-om-a-fa-slippe-etikkregler-1.11113059>

også at dette vil skade fondets omdømme internasjonalt som en ansvarlig investor.

Med andre ord ser vi her en tydelig endring i det etiske prinsippet om fondets medvirkningsansvar fra Graver-utvalgets innstilling til dagens situasjon.

Svekket ambisjonsnivå for Norges Banks etiske forvaltning?

Norges Banks mandat fra 2011 innebærer en svekkelse i ambisjonsnivået for den etiske forvaltningen. Retningslinjene fra 2010 stadfester at fondet skal bidra til «utvikling av beste praksis innen ansvarlige investeringer», mens mandatet fra 2011 legger til grunn at fondet skal bidra til «utvikling av gode internasjonale standarder innen ansvarlige investeringer».

Finansdepartementet har satt ned et Strategiråd for Statens pensjonsfond, et råd med uavhengige eksperter som skal gi råd om forvaltningen av fondet. For 2013 skal Strategirådet utarbeide en rapport om ansvarlig investeringspraksis og gi råd om videreutviklingen av det etiske arbeidet. I mandatet til Strategirådet for 2013 står det at «Rådet skal vurdere hvordan en kan lukke eventuelle avvik fra beste praksis internasjonalt for ansvarlige investeringer slik at fondet er en pådriver for utviklingen.»²⁷. Dette kan muligens tyde på at fondets ambisjonsnivå igjen er å bli en ledende aktør internasjonalt.

Smalt definert menneskerettighetsarbeid

NBIM har valgt å fokusere på barnearbeid i sitt eierskapsarbeid. Selv om dette er et svært viktig arbeid, der Etikkrådet også har anerkjent at banken har oppnådd resultater, er dette er kun ett av flere områder der selskaper kan være ansvarlig for alvorlige brudd på menneskerettighetene.

²⁷ Se Stortingsmelding 27 (2012-2013). Boks 4.4 Mandat Strategirådet 2013, s.79

OECDs kontaktpunkt understreker i sin rapport at det ikke er tilstrekkelig kun å fokusere på risiko for barnarbeid, og påpeker at for å oppfylle OECDs retningslinjer må banken utvide omfanget av sine vurderinger til å omfatte alle former for alvorlige brudd på menneskerettighetene.

Åpenhet og offentlig rapportering

Kravene til Norges Banks offentliggjøring ble styrket gjennom de nye retningslinjene i 2010, sammenliknet med retningslinjene fra 2005. Disse varte bare i 11 måneder før det nye mandatet kom i 2011. Her ble flere av offentlighetskravene igjen svekket.

Stemmegivning

Med de nye retningslinjene i 2010 kom det krav om at fondet skulle offentliggjøre hvordan Norges Bank brukte sin stemme i selskapenes generalforsamlinger, men dette kravet falt bort fra mandatet i 2011. Likevel har det vært sterkt press om at dette skulle offentliggjøres. I august 2013 lanserte Norges Bank en egen portal som offentliggjør stemmegivningen i selskapene de er investert i²⁸.

Internasjonale standarder

Et annet krav som falt ut mellom retningslinjene fra 2010 og mandatet fra 2011, var kravet om en redegjørelse for hva Norges Bank hadde gjort for å bidra til å utvikle gode internasjonale standarder innen ansvarlig investeringsvirksomhet og eierskapsutøvelse. At dette kravet falt bort, kan sies å sammenfalle med et lavere ambisjonsnivå for den etiske forvaltningen (omtalt tidligere).

Kvartalsvis rapportering

Kravet om kvartalsvis rapportering om eierskapsutøvelsen ble også dempet mellom 2010 og 2011. Det gjelder nå kun

hovedpunkter i eierskapsutøvelsen (§ 8-3 i mandatet) og er avgrenset til de kvartalsvise møtene mellom Norges Bank og Finansdepartementet. I tillegg har det kommet inn to nye punkter i det nye mandatet om hva som skal inkluderes i redegjørelsen. Disse omhandler miljørelaterte investeringer og et krav om offentliggjøring av bankens hovedstyres prinsipper, retningslinjer og rammer.

NBIMs manglende åpenhet

I den nevnte slutterklæringen fra OECDs norske kontaktpunkt, blir Norges Bank kritisert for manglende åpenhet om sin strategi for eierskapsutøvelse. Kontaktpunktet hevder at de ikke fikk tilstrekkelig innsyn i dette arbeidet til å kunne konkludere med at fondet har rutiner og strategier som er tilfredsstillende.

Ifølge kontaktpunktet argumenterer Norges Bank mot større åpenhet med at de ikke vil røpe sensitiv selskapsinformasjon. Kontaktpunktet mener at dette ikke er et godt argument ettersom de er i stand til å behandle informasjon på konfidensielt vis.

Når det gjelder en bredere offentlighet vil dette antakelig være et dilemma, men lukketheten omkring selskapsdialogene og eierskapsarbeidet bør kunne åpnes noe. For eksempel informerer de svenske AP-fondene (offentlige pensjonsfond) åpent om hovedlinjene i sine selskapsdialoger i sin årsmelding²⁹.

Kontaktpunktet hevder også at fondets troverdighet blir svekket i den offentlige samtalen når de av hensyn til konfidensialitet ikke kan vise til noen resultater når det gjelder sitt etiske arbeid.

²⁸

<http://www.nbim.no/Investeringer/Eierskapsutovel sen/stemmegivning/>

²⁹ Se s. 24-28 i AP-fondenes årsrapport for 2012.

http://www.ap4.se/upload/Etikrådet/Arsrapport_2012_Etikradet_web.pdf

Avsluttende oppsummering: Kan det umulige bli mulig?

Snart ti år etter at de etiske retningslinjene for forvaltningen av Oljefondet ble vedtatt, er det fortsatt strid om de etiske spørsmålene og praksisen. Fortsatt er det krav som blir møtt med svar om at noe er umulig.

Fortsatt kommer det anklager om at fondet investerer i selskaper som medvirker til uetiske produkter eller handlinger. For eksempel i saken om POSCO i India i klagesaken til OECDs kontaktpunkter, eller i debatten om oljeselskapet Repsols prøvesprengninger i områder der det bor ukontaktete urfolk, eller i saken om Totals oljeleting utenfor Vest-Sahara.

Da et enstemmig Storting vedtok etiske retningslinjer for forvaltningen av vår nasjonale formue, var det fordi det var bred enighet om at vi skulle unngå at pengene vi sparer til fremtidige generasjoner skulle finansiere tvangsarbeid, atomvåpen, uetiske arbeidsforhold og folkerettsstridig oljeleting.

Stortinget bestemte at det skulle være en etisk grense for hva vi skulle kunne tjene penger på.

I denne rapporten har vi sett på hvordan dette etiske arbeidet har utviklet seg siden utgangspunktet. Først og fremst har vi vurdert grunnlagsdokumentene for arbeidet, retningslinjer og mandat. Vi har funnet flere forskyvninger og svekkelser i den etiske forvaltningen, og skal avslutningsvis trekke fram de viktigste endringene vi har funnet.

Uttrekksmekanismen er svekket

Vi finner at uttrekksmekanismen er svekket, delvis på grunn av at Finansdepartementet har fått en større rolle i vurderingen av tilrådingene, og hovedsakelig fordi tidsbruken på sluttbehandlingen har økt og nå er uforholdsmessig lang.

Prinsippet om medvirkning er svekket

Graver-utvalget la til grunn at en investering i et selskap som begår grove uetiske handlinger kan anses som medvirkning til handlingene. Dette er fordi investeringene etablerer en relasjon mellom investor og selskapet. Den gjøres med hensikt om å få avkastning og den er frivillig. I vår gjennomgang viser vi hvordan endringer i retningslinjer, mandat og NBIMs syn på OECDs retningslinjer, tyder på at NBIM ikke anerkjenner at investeringer kan ses på som medvirkning. Vi ser altså her en tydelig endring i det etiske prinsippet om fondets medvirkningsansvar fra Graver-utvalgets innstilling til dagens situasjon.

Mindre åpenhet overfor offentligheten

Vi har i rapporten argumentert mot at det skal være mulig å hemmeligholde selskaper som er satt til observasjon. I rapporten har vi også vist hvordan flere prosesser er lukket for offentligheten. Dette gjelder særlig eierskapsarbeidet. Her er det vanskelig å få informasjon om hva banken gjør, og hvorvidt arbeidet har gitt resultater. Dette svekker troverdigheten og legitimiteten til fondet som etisk forvalter overfor en bredere offentlighet. Det gjør det også særdeles vanskelig for utenforstående og interessegrupper å følge med på arbeidet. Selv ikke OECDs kontaktpunkt fikk tilstrekkelig informasjon om eierskapsarbeidet da de jobbet med klagesaken om Oljefondets investering i Posco. Hemmeligholdet rundt eierskapsarbeidet, som for eksempel selskapsdialogene, forsvares med at det er umulig på grunn av sensitiv informasjon om selskaper. Men, som vi har vist i rapporten, klarer andre fond å informere bedre om dette. Et eksempel er de svenske Ap-fondene som i sine årsrapporter

lister opp selskaper de er i dialog med, og hvilke temaer det gjelder.

Hvor går veien videre for en etisk forvaltning av fondet?

De etiske retningslinjene som ble innført i 2005 har utvilsomt bidratt til at flere selskaper nå er utelukket av fondet. Samtidig mener vi

denne rapporten viser at det fortsatt er stort rom for forbedring av det etiske arbeidet. Tidligere i rapporten refererte vi brevet der Norges Bank mener at situasjonen kan bli «nesten uholdbar» dersom banken må følge OECDs etiske retningslinjer.

Men kanskje kan vi bevege oss fra nesten umulig til verdens første igjen?

ForUMs anbefalinger

Ansvarlig investeringer

- SPU har et medvirkningsansvar for eventuell uetisk atferd i de selskapene SPU investerer i. Det pålegger SPU en handlingsplikt overfor disse selskapene. Noe som er nødvendig for å ivareta SPU's legitimitet og Norges internasjonale forpliktelser.
- NBIM må utvide arbeidet med menneskerettigheter og identifisere hvilke risiko for menneskerettighetsbrudd som er mest utbredt i ulike sektorer eller typer investeringer, og utvikle en strategi for å håndtere disse. For å fremme menneskerettighetene og bidra til en bærekraftig utvikling bør NBIM samarbeide med andre investorer for å øke sin påvirkningskraft.
- Formuleringen om unnlater fra retningslinjene i 2005 må tas inn igjen i retningslinjene: *«Fondet skal ikke foreta investeringer som utgjør en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til uetiske handlinger eller unnlater som for eksempel krenkelser av humanitære prinsipper, grove krenkelser av menneskerettighetene, grov korrupsjon eller alvorlig miljødeleggelse».*

Åpenhet, demokratisk kontroll og innflytelse i forvaltningen

- Myndighetene må pålegge NBIM langt større åpenhet om sin kontakt med porteføljeselskapene. Offentlig innsyn rundt disse prioriteringene, og om status i NBIMs dialog med selskapene er viktig dersom vi skal ha en demokratisk prosess rundt utformingen av det aktive eierskapet til våre felles sparepenger. De offentlige svenske pensjonsfondene (Ap- fondene) offentliggjør denne typen informasjon. I sin årsrapport er de åpen om hvem de har dialog med, hva det dreier seg om, og hvor langt de har kommet i dialogen.
- NBIM må offentliggjøre mer informasjon om de prioriteringene som foretas innenfor miljørelaterte investeringer. I dette ligger også et behov for en klargjøring av investeringskriteriene i programmet
- I dag kan Finansdepartementet holde hemmelig hvilke selskaper som er satt under observasjon. Observasjonslisten må være offentlig og åpen.
- NBIM må offentliggjøre strategien de har for å vurdere risikoen for menneskerettighetsbrudd.

Tidsbruk og rollefordeling

- Finansdepartementet bør maksimalt kunne bruke 6 måneder til å fatte endelig beslutning basert på Etikkrådets tilrådninger. Uttreksmekanismen er et viktig virkemiddel, og den vil bli styrket dersom det innføres en tidsbegrensning på behandlingstiden for tilrådningene. Dette vil skape en større forutsigbarhet i håndteringen av enkeltsaker, og bidra til å unngå situasjoner som gjør at Etikkrådet unngår å utrede åpenbare saker, slik som beskrevet i rapporten. Det må kunne legges til grunn at Etikkrådet, med deres kompetanse og ressurser, gjør tilstrekkelig grundige utredninger til at departementets undersøkelser ikke trenger å være like omfattende.

Vedlegg 1:

De etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland (2005)

Dette dokumentet er erstattet av Retningslinjer for Norges Banks arbeid med ansvarlig forvaltning og eierskapsutøvelse i Statens pensjonsfond utland (SPU) (se vedlegg 3) og Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers (se vedlegg 2).

Fastsatt i medhold av forskrift for forvaltningen av Statens pensjonsfond - Utland av 22. desember 2005.

1 Grunnlag

De etiske retningslinjene for fondet bygger på to grunnlag:

- Fondet er et virkemiddel for å sikre kommende generasjoner en rimelig andel av landets oljerikdom. Denne finansformuen må forvaltes slik at den gir god avkastning på lang sikt, noe som er avhengig av en bærekraftig utvikling i økonomisk, økologisk og sosial forstand. Fondets finansielle interesser skal styrkes ved at eierposisjoner fondet har, brukes for å fremme en slik bærekraftig utvikling.
- Fondet skal ikke foreta investeringer som utgjør en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til uetiske handlinger eller unnlater som for eksempel krenkelser av grunnleggende humanitære prinsipper, grove krenkelser av menneskerettighetene, grov korrupsjon eller alvorlige miljøødeleggelser.

2 Virkemidler

Det etiske grunnlaget for fondet skal fremmes gjennom følgende tre virkemidler:

- Eierskapsutøvelse for å fremme langsiktig finansiell avkastning basert på FNs Global Compact og OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og for multinasjonale selskaper
- Negativ filtrering fra investeringsuniverset av selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:
 - produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper,
 - produserer tobakk, eller
 - selger våpen eller militært materiell til stater nevnt i punkt 3.2 i de utfyllende retningslinjene for forvaltningen av fondet.
- Uttrekk av selskaper fra investeringsuniverset der det anses å være en uakseptabel risiko for å medvirke til:
 - grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid og annen utbytting av barn
 - alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
 - alvorlig miljøskade
 - grov korrupsjon
 - andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer

3 Eierskapsutøvelse

- 3.1 Det overordnede målet for Norges Banks utøvelse av eierrettigheter for Fondet er å sikre fondets finansielle interesser. Utøvelsen av eierrettighetene skal bygge på at fondet har en lang tidshorisont for sine investeringer, og at investeringene er bredt plassert i de markedene som inngår i investeringsuniverset. Eierskapsutøvelsen skal i hovedsak baseres på FNs Global Compact og OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og for multinasjonale selskaper. Det skal fremgå av Norges Banks interne retningslinjer for utøvelse av eierrettighetene hvordan disse prinsippene integreres i eierskapsutøvelsen.
- 3.2 Norges Bank skal i forbindelse med sin regulære årsrapportering redegjøre for sin utøvelse av eierrettigheter. Det skal gjøres rede for hvordan banken har opptrådt som eierrepresentant - herunder hva som er gjort for å ivareta de spesielle interessene knyttet til langsiktighet og bredde i investeringsomfang i henhold til punkt 3.1.

- 3.3 Norges Bank kan delegere utøvelsen av eierrettigheter i samsvar med disse retningslinjene til eksterne forvaltere.

4 Filtrering og uttrekk

- 4.1 Finansdepartementet treffer beslutning om negativ filtrering og uttrekk av selskaper fra investeringsmulighetene etter tilrådning fra Fondets etiske råd. Tilrådingene og beslutningene er offentlige. Departementet kan i særlige tilfeller utsette tidspunktet for offentliggjøring dersom det anses nødvendig for en finansielt forsvarlig gjennomføring av uttrekk av selskapet.
- 4.2 Fondets etiske råd består av fem medlemmer. Rådet har sitt eget sekretariat. Rådet avgir årlig rapport om sin virksomhet til Finansdepartementet.
- 4.3 Rådet gir tilrådning om hvorvidt en investering kan være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser, etter anmodning fra Finansdepartementet.
- 4.4 Rådet gir tilrådning om negativ filtrering av selskaper som:
- produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper,
 - selger våpen eller militært materiell til stater nevnt i punkt 3.2 i de utfyllende retningslinjene for forvaltningen av fondet, eller
 - produserer tobakk.

Rådet gir tilrådning om å trekke selskaper ut av investeringsuniverset på grunn av handlinger eller unnlater som innebærer en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til:

- grove eller systematiske krenkninger av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnarbeid og annen utbytting av barn
- alvorlige krenkninger av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
- alvorlig miljøskade
- grov korrupsjon
- andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.

Rådet tar opp saker under dette punkt på eget initiativ eller etter anmodning fra Finansdepartementet.

- 4.5 Rådet innhenter nødvendig informasjon på fritt grunnlag og sørger for at saken er så godt belyst som mulig før tilrådning om uttrekk eller utelukkelse fra investeringsuniverset gis. Rådet kan be Norges Bank om opplysninger om hvordan konkrete selskaper er håndtert i eierskapsutøvelsen. Henvendelse til vedkommende selskap skal skje gjennom Norges Bank. Vurderer rådet å tilrå uttrekk, skal utkast til tilrådning, sammen med grunnlaget for den, forelegges selskapet til uttalelse.
- 4.6 Rådet skal rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at en beslutning om utelukkelse oppheves.
- 4.7 De avgjørelser Finansdepartementet fatter i forbindelse med tilrådning fra rådet, skal umiddelbart meddeles Norges Bank. Finansdepartementet kan be Norges Bank meddele de berørte selskaper hvilken avgjørelse departementet har fattet og begrunnelsen for avgjørelsen.

(Kilde: www.regjeringen.no/pages/1726552/EtiskeRetningslinjer_opphevet.pdf)

Vedlegg 2:

Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers (2010)

§ 1. Virkeområde

- (1) Disse retningslinjene gjelder for Finansdepartementet, Etikkrådet og Norges Banks arbeid med utelukkelse og observasjon av selskaper.
- (2) Retningslinjene omfatter investeringene i fondets aksje- og obligasjonsportefølje, samt instrumenter i fondets eiendomsportefølje utstedt av selskaper som er tatt opp til notering på regulert markedsplass.

§ 2. Utelukkelse av selskaper fra fondets investeringsunivers

- (1) Fondets midler skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:
 - a) produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper
 - b) produserer tobakk
 - c) selger våpen eller militært materiell til stater som er omfattet av ordningen for statsobligasjonsunntak omtalt i mandatet for forvaltningen av SPU § 3-7 tiende ledd.
- (2) Departementet treffer beslutning om å utelukke selskaper som nevnt i første ledd fra fondets investeringsunivers etter råd fra Etikkrådet.
- (3) Finansdepartementet kan etter råd fra Etikkrådet utelukke selskaper fra fondets investeringsunivers der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for:
 - a) grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid
 - b) alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
 - c) alvorlig miljøskade
 - d) grov korrupsjon
 - e) andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer
- (4) I vurderingen av om selskapet skal utelukkes etter tredje ledd, kan departementet bl.a. legge vekt på sannsynligheten for framtidige normbrudd, normbruddets alvor og omfang, forbindelsen mellom normbruddene og selskapet fondet er investert i, om selskapet gjør det som med rimelighet kan forventes for å redusere risikoen for framtidige normbrudd innenfor en rimelig tidshorisont, selskapets retningslinjer for og arbeid med ivaretagelse av god selskapsstyring, miljø og sosiale forhold og om selskapet bidrar i positiv retning overfor dem som rammes eller tidligere har blitt rammet av selskapets atferd.
- (5) Departementet skal sørge for at saken er tilstrekkelig opplyst før beslutning om utelukkelse treffes. Før utelukkelse etter tredje ledd besluttes, skal departementet vurdere om andre virkemidler kan være bedre egnet til å redusere risikoen for fortsatt normbrudd eller av andre årsaker kan være mer hensiktsmessige. Departementet kan be om Norges Banks uttalelse i saken, herunder om eierskapsutøvelse kan redusere risikoen for framtidige normbrudd.

§ 3. Observasjon av selskaper

- (1) Departementet kan på grunnlag av tilrådning fra Etikkrådet etter § 4 fjerde eller femte ledd beslutte å sette et selskap til observasjon. Observasjon kan besluttes der det er tvil om vilkårene for utelukkelse er oppfylt, om utviklingen framover i tid eller der det av andre årsaker finnes hensiktsmessig. Det skal jevnlig foretas en vurdering av om selskapet fortsatt skal stå til observasjon.
- (2) Beslutning om observasjon gjøres offentlig kjent, med mindre særlige hensyn tilsier at beslutningen bare skal gjøres kjent for Norges Bank og Etikkrådet.

§ 4. Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland – oppnevning og mandat

- (1) Finansdepartementet oppnevner Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland. Rådet skal bestå av fem medlemmer. Rådet skal ha sitt eget sekretariat.
- (2) Rådet skal overvåke fondets portefølje med sikte på å avdekke om selskaper medvirker til eller selv er ansvarlig for uetisk atferd eller produksjon som nevnt i § 2 første og tredje ledd.
- (3) Rådet gir etter anmodning fra Finansdepartementet tilrådning om hvorvidt en investering kan være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser.
- (4) Rådet gir tilrådning om utelukkelse etter kriteriene i § 2 første og tredje ledd.

- (5) Rådet kan gi tilråding om at et selskap settes under observasjon, jf. § 3.

§ 5. Etikkrådets arbeid

- (1) Rådet tar opp saker etter § 4 fjerde og femte ledd på eget initiativ eller etter anmodning fra Finansdepartementet. Etikkrådet skal utarbeide prinsipper som ligger til grunn for rådets utvalg av selskaper for nærmere undersøkelse. Prinsippene skal offentliggjøres.
- (2) Rådet innhenter nødvendig informasjon på fritt grunnlag og sørger for at saken er godt opplyst før tilrådning om utelukkelse fra investeringsuniverset gis.
- (3) Et selskap som vurderes for utelukkelse, skal gis mulighet til å framlegge informasjon og synspunkter for Etikkrådet tidlig i prosessen. Rådet skal i denne sammenheng klargjøre overfor selskapet hvilke forhold som kan danne grunnlag for utelukkelse. Vurderer rådet å tilrå utelukkelse, skal utkast til tilrådning forelegges selskapet til uttalelse.
- (4) Rådet skal begrunne sine tilrådninger. Begrunnelsen skal bl.a. omfatte en framstilling av saken, rådets vurdering av aktuelle utelukkelsesgrunnlag samt selskapets eventuelle merknader i saken. Beskrivelsen av sakens faktiske forhold skal så langt som mulig være basert på etterprøvbart kildemateriale og kildene skal angis i tilrådingen, med mindre særlige hensyn tilsier noe annet. Vurderingen av aktuelle utelukkelsesgrunnlag skal angi relevante faktiske og rettslige kilder og de hensyn som etter rådets syn bør tillegges vekt. I saker som gjelder utelukkelse etter § 2 tredje ledd skal tilrådingen så langt det er hensiktsmessig også gi en vurdering av forholdene som er nevnt i § 2 fjerde ledd.
- (5) Rådet skal rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at utelukkelse oppheves.
- (6) Rutiner for rådets behandling av saker som gjelder spørsmål om en beslutning om utelukkelse skal oppheves, skal være offentlig tilgjengelig. Selskap som er utelukket skal informeres særskilt om rutinene.
- (7) Finansdepartementet offentliggjør Etikkrådets tilrådninger når aktuelle verdipapirer er avhendet, eller når departementet har fattet endelig beslutning om ikke å følge Etikkrådets tilrådning.
- (8) Rådet skal avgi årlig rapport om sin virksomhet til Finansdepartementet.

§ 6. Informasjonsutveksling og koordinering mellom Norges Bank og Etikkrådet

- (1) Det skal jevnlig avholdes møter mellom Finansdepartementet, Etikkrådet og Norges Bank for å utveksle informasjon om arbeid med eierskapsutøvelse og Etikkrådets overvåking av porteføljen.
- (2) Etikkrådet og Norges Bank skal ha rutiner som sørger for at eventuell kontakt med samme selskap er koordinert.
- (3) Etikkrådet kan be Norges Bank om opplysninger om hvordan konkrete selskaper er håndtert i eierskapsutøvelsen. Etikkrådet kan be om Norges Banks uttalelse om andre forhold som vedrører disse selskapene. Norges Bank kan be Etikkrådet om å stille sine vurderinger av enkelt-selskaper til disposisjon.

§ 7. Melding om utelukkelse

- (1) Finansdepartementet skal gi Norges Bank melding om at et selskap er utelukket fra investeringsuniverset. Norges Bank skal gis en frist på to kalendermåneder til å gjennomføre nedsalg. Norges Bank skal så snart nedsalg er gjennomført gi melding til departementet.
- (2) Norges Bank skal på departementets anmodning meddele det berørte selskapet departementets beslutning om utelukkelse med begrunnelse.

§ 8. Liste over utelukkede selskaper

Departementet skal føre en offentlig liste over selskaper som er utelukket fra fondets investeringsunivers eller satt til offentlig observasjon.

§ 9. Ikrafttredelse

Retningslinjene gjelder fra 1. mars 2010. Fra samme tidspunkt oppheves Etske retningslinjer for Statens pensjonsfond – Utland fastsatt av Finansdepartementet 19. november 2004.

(Kilde: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer/retningslinjer-for-observasjon-og-uteluk.html?id=594254#)

Vedlegg 3:

Retningslinjer for Norges Banks arbeid med ansvarlig forvaltning og eierskapsutøvelse i Statens pensjonsfond utland (SPU) (2010)

Fastsatt av Finansdepartementet 1. mars 2010 i medhold av lov 21. desember 2005 nr. 123 om Statens pensjonsfond § 2 annet ledd og § 7

§ 1. Norges Banks arbeid med ansvarlig forvaltning

- (1) Forvaltningen av fondsmidlene skal bygge på mål om høyest mulig avkastning, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1725 om forvaltning av Statens pensjonsfond utland § 2 tredje ledd. God avkastning på lang sikt er avhengig av en bærekraftig utvikling i økonomisk, miljømessig og samfunnmessig forstand samt velfungerende, legitime og effektive markeder.
- (2) Banken skal integrere hensyn til god selskapsstyring, miljø og samfunnmessige forhold i investeringsvirksomheten, i tråd med internasjonalt anerkjente prinsipper for ansvarlig investeringsvirksomhet. Integrering av disse hensynene skal skje under hensyn til fondets investeringsstrategi og rollen som finansiell forvalter. Ved utøvelsen av forvalteroppdraget skal banken vektlegge fondets lange tidshorisont for investeringene og at de er bredt plassert i de markedene som inngår i investeringsuniverset.
- (3) Banken skal utarbeide retningslinjer hvor det framgår hvordan hensynene i annet ledd er integrert i investeringsvirksomheten for de ulike aktivaklassene, både for den internt og eksternt forvaltede delen av porteføljen. I forvaltningen av eiendomsporteføljen skal banken innenfor miljøområdet blant annet vektlegge hensynene til energieffektivitet, vannforbruk og avfallshåndtering.

§ 2. Eierskapsutøvelse

- (1) Banken skal ha som overordnet målsetning i sin eierskapsutøvelse å sikre fondets finansielle interesser.
- (2) Eierskapsutøvelsen skal baseres på FNs Global Compact, OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper. Banken skal ha retningslinjer for utøvelse av eierrettighetene hvor det framgår hvordan disse prinsippene er integrert i eierskapsutøvelsen.
- (3) Større endringer i bankens prioriteringer i eierskapsutøvelsen skal oversendes Finansdepartementet til uttalelse før endelig beslutning treffes. Bankens planer skal høres offentlig før de oversendes departementet.

§ 3. Bidrag til utvikling av beste praksis innen ansvarlige investeringer

Banken skal aktivt bidra til utviklingen av gode internasjonale standarder innen ansvarlig investeringsvirksomhet og eierskapsutøvelse.

§ 4. Rapportering

- (1) Årsrapporten som utarbeides i medhold av retningslinjer for forvaltningen av SPU punkt 4.3 første ledd skal minst inneholde følgende redegjørelser for bankens arbeid innen eierskapsutøvelse og integrering av hensynet til god selskapsstyring, miljø og samfunnmessige forhold:
 - a) en redegjørelse for bankens arbeid med å integrere hensynet til god selskapsstyring, miljø og samfunnmessige forhold i forvaltningen, jf. § 1.
 - b) en redegjørelse for utøvelsen av eierrettigheter og øvrig eierskapsarbeid. Det skal gjøres rede for hvordan banken har opptrådt som eierrepresentant for å ivareta målene i § 1 og § 2. Bankens stemmegivning på generalforsamlinger samt bankens retningslinjer for stemmegivning skal offentliggjøres.
 - c) en redegjørelse for bankens bidrag til utvikling av gode internasjonale standarder innen ansvarlig investeringsvirksomhet og eierskapsutøvelse, jf. § 3.
- (2) Kvartalsrapporten som utarbeides i medhold av retningslinjer for forvaltningen av SPU punkt 4.3 annet ledd skal minst inneholde redegjørelse for hovedpunkter i eierskapsutøvelsen siste kvartal.

§ 5. Ikrafttredelse

Retningslinjene gjelder fra 1. mars 2010.

Vedlegg 4:

Mandat for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland (utdrag) (2011)

Hjemmel: Fastsatt av Finansdepartementet 8. november 2010 med hjemmel i lov 21. desember 2005 nr. 123 om Statens pensjonsfond § 2 annet ledd og § 7.

Endringer: Endret ved vedtak 21 des 2010 nr. 1792, 5 sep 2011 nr. 901, 27 juni 2012 nr. 689, 4 okt 2012 nr. 943.

Kapittel 2. Ansvarlig investeringsvirksomhet

§ 2-1. Bankens arbeid med ansvarlig forvaltning

- (1) Forvaltningen av fondsmidlene skal bygge på målet om høyest mulig avkastning, jf. § 1-1 andre ledd. God avkastning på lang sikt anses å være avhengig av en bærekraftig utvikling i økonomisk, miljømessig og samfunnmessig forstand samt velfungerende, legitime og effektive markeder.
- (2) Banken skal ha interne retningslinjer for å integrere hensyn til god selskapsstyring, miljø og samfunnmessige forhold i investeringsvirksomheten i tråd med internasjonalt anerkjente prinsipper for ansvarlig investeringsvirksomhet. Integrering av disse hensynene skal skje under hensyn til investeringsstrategien for SPU og rollen som finansiell forvalter. Ved utøvelsen av forvaltningsoppdraget skal banken vektlegge at investeringene har en lang tidshorisont, og at fondet er bredt plassert i de markedene som inngår i investeringsuniverset.
- (3) I forvaltningen av eiendomsporteføljen skal banken innenfor miljøområdet vektlegge hensyn til blant annet energieffektivitet, vannforbruk og avfallshåndtering.

§ 2-2. Eierskapsutøvelse

- (1) Banken skal ha som overordnet målsetning i sin eierskapsutøvelse å sikre SPUs finansielle interesser.
- (2) Eierskapsutøvelsen skal baseres på FNs Global Compact, OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper. Banken skal ha interne retningslinjer for utøvelse av eierrettighetene hvor det framgår hvordan disse prinsippene er integrert.
- (3) Større endringer i bankens prioriteringer i eierskapsutøvelsen skal oversendes departementet til uttalelse før endelig beslutning treffes. Bankens planer skal høres offentlig før de oversendes departementet.

§ 2-3. Bidrag til utvikling av gode internasjonale standarder innen ansvarlige investeringer

Banken skal aktivt bidra til utviklingen av gode internasjonale standarder innen ansvarlig investeringsvirksomhet og eierskapsutøvelse.

§ 2-4. Miljørelaterte investeringer

Banken skal, innenfor rammene i § 3-5, etablere mandater som er miljørelaterte. Markedsverdien av de miljørelaterte investeringene skal normalt være i intervallet 20–30 mrd. kroner.

0 Tilføyd ved vedtak 27 juni 2012 nr. 689 (i kraft 29 juni 2012).

Kapittel 3. Forvaltningen av aksje- og obligasjonsporteføljen

§ 3-3. Referanseindeks for aksjer

- (5) Verdipapirer som er utelukket på bakgrunn av retningslinjene for observasjon og utelukkelse skal ikke inngå i referanseindeksen for aksjer.

0 Endret ved vedtak 27 juni 2012 nr. 689 (i kraft 29 juni 2012, tidligere § 3-4).

§ 3-5. Rammer for forvaltningen

- (3) Eksponering mot aksjer i porteføljen skal ligge i intervallet 50–70 pst. Eksponering skal beregnes i forhold til netto markedsverdi av fondsmidlene (NAV).
- (7) Innenfor aksjeporteføljen kan banken ikke erverve mer enn 10 pst. av de stemmeberettigede aksjene i et enkelt selskap.

- (9) Fondsmidlene skal ikke plasseres i verdipapirer som departementet har utelukket fra investeringsuniverset, jf. retningslinjer 1. mars 2010 for behandling av saker om utelukkelse eller observasjon av selskaper for Statens pensjonsfond utland § 8.
- (10) Fondsmidlene skal ikke plasseres i rentebærende instrumenter utstedt av stater eller statsrelaterte utstedere i de særlige tilfeller der departementet har avskåret slike investeringer på bakgrunn av at det er rettet internasjonale sanksjoner av stort omfang mot et bestemt land og Norge har sluttet opp om sanksjonene.
- 0 Endret ved vedtak 27 juni 2012 nr. 689 (i kraft 29 juni 2012, tidligere § 3-7).

Kapittel 4. Forvaltningen av eiendomsporteføljen

§ 4-1. Innledende bestemmelse

Banken skal plassere inntil 5 pst. av fondsmidlene i en egen portefølje av eiendomsinvesteringer (eiendomsporteføljen) i henhold til bestemmelsene i dette kapitlet.

§ 4-3. Overordnede rammer for investeringer i eiendom

- (6) Fondsmidlene i eiendomsporteføljen skal ikke plasseres i verdipapirer utstedt av foretak som departementet har utelukket fra investeringsuniverset, jf. retningslinjer av 1. mars 2010 for behandling av saker om utelukkelse eller observasjon av selskaper for Statens pensjonsfond utland § 8.

Kapittel 7. Offentlig rapportering

§ 7-1. Offentlige rapporter om forvaltningen av fondsmidlene

- (1) Banken skal utarbeide offentlige kvartals- og årsrapporter om forvaltningen av fondsmidlene. Ved utarbeidelsen skal det legges til grunn at det skal være størst mulig åpenhet om forvaltningen innenfor de rammer som settes av en forsvarlig gjennomføring av forvalteroppdraget.
- (2) Rapportene skal bestå av en beskrivende del og utdrag av de deler av bankens regnskap som vedrører forvaltningen av fondsmidlene, fastsatt i henhold til de til enhver tid gjeldende regnskapsregler for Norges Bank.
- (3) Den beskrivende delen skal inneholde en rettvissende og utfyllende oversikt over fondsmidlenes verdiutvikling, kostnader, forvaltningsstrategier, verdiskaping i den operative forvaltningen og av relevant risiko i kapitalforvaltningen, herunder utnyttelse av rammene gitt i dette mandatet. I tillegg skal det gis en redegjørelse for organiseringen av kapitalforvaltningen i banken.
- (4) Den beskrivende delen av årsrapporten skal inneholde en særskilt redegjørelse for forvaltningen av eiendomsporteføljen.
- (5) Den beskrivende delen av årsrapporten skal videre inneholde en særskilt redegjørelse for bankens arbeid innen eierskapsutøvelse og integrering av hensynet til god selskapsstyring, miljø og samfunnsmessige forhold, herunder en redegjørelse for særskilte miljørelaterte investeringer, jf. § 2-4. Redegjørelsen for de miljørelaterte investeringene skal omfatte blant annet omfang, strategi, aktivatype og en beskrivelse og vurdering av hvordan de ivaretar intensjonen med disse investeringene.
- (6) Dersom beregningsmetodene som ligger til grunn for rapportering av avkastning og risiko, er endret siden den sist utgitte rapporten, skal det redegjøres for hvorfor metodene er endret og det skal gis opplysninger om eventuelle effekter av dette. Det skal videre gis proforma-tall i henhold til tidligere beregningsmetoder i fire påfølgende rapporter.
- (7) Årsrapporten skal offentliggjøres senest tre måneder etter utløp av regnskapsåret. Rapportenes hovedpunkter skal gjøres tilgjengelig i trykt form. Øvrig rapportering kan skje i elektronisk form.

0 Endret ved vedtak 27 juni 2012 nr. 689 (i kraft 29 juni 2012).

§ 7-2. Offentliggjøring av hovedstyrets retningslinjer

Prinsipper, retningslinjer og rammer fastsatt av bankens hovedstyre som følger av dette mandatet skal offentliggjøres.

Kapittel 8. Forholdet mellom departementet og banken

§ 8-1. Orienteringsplikt

- (1) Banken skal oversende departementet den strategiske planen, jf. § 1-5.
 - (2) Banken skal orientere departementet dersom SPUs verdier endrer seg vesentlig og om andre vesentlige forhold i forvaltningen.
 - (3) Banken skal gi departementet de opplysninger departementet ber om, herunder opplysninger til selskap som bistår departementet i vurderingen av bankens forvaltning av SPU. Data skal kunne leveres i datalesbar form.
 - (4) Orientering skal skje uten ugrunnet opphold etter at forholdet som utløser opplysningsplikten, har oppstått.
- 0 Endret ved vedtak 27 juni 2012 nr. 689 (i kraft 29 juni 2012).

§ 8-2. Bankens plikter ved overskridelse av rammer for forvaltningen

- (1) Dersom det oppstår situasjoner der rammene i § 3-5 og § 4-3 og § 4-4 blir overskredet, skal banken uten ugrunnet opphold foreta en vurdering av hvordan forvaltningen kan bringes innenfor rammene på en hensiktsmessig og kostnadseffektiv måte.
 - (2) Departementet skal orienteres ved vesentlige brudd på rammene nevnt i første ledd.
- 0 Endret ved vedtak 27 juni 2012 nr. 689 (i kraft 29 juni 2012).

§ 8-3. Kvartalsmøter

- (1) Det skal avholdes møter mellom departementet og banken minst hvert kvartal. Møtene finner sted etter innkalling fra departementet. Departementet utarbeider nærmere spesifisering av hvilke data som skal oversendes som grunnlag for departementets forberedelse til kvartalsmøtet, format og tidspunkt for oversendelsen.
- (2) På møtet skal følgende behandles:
 - a) resultatene for siste kvartal
 - b) hovedpunkter i eierskapsutøvelsen siste kvartal
 - c) andre saker departementet eller banken har meldt opp for behandling.

Kapittel 9. Adgang til å fravike bestemmelsene, overgangsbestemmelser og ikrafttredelse

§ 9-1. Adgang til å fravike bestemmelsene

Departementet kan i særlige tilfeller tillate banken å fravike bestemmelsene i dette mandatet.

§ 9-2. Ikrafttredelse

- (1) Kapittel 6 trer i kraft straks. Øvrige bestemmelser trer i kraft 1. januar 2011.
 - (2) Forskrift 22. desember 2005 nr. 1725 om forvaltningen av Statens pensjonsfond utland, retningslinjer for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland (utfyllende bestemmelser til lov om Statens pensjonsfond og forskrift om forvaltning av Statens pensjonsfond utland), regler 24. februar 2010 nr. 242 om forvaltningen av eiendomsporteføljen i Statens pensjonsfond utland og retningslinjer 1. mars 2010 for Norges Banks arbeid med ansvarlig forvaltning og eierskapsutøvelse i Statens pensjonsfond utland oppheves 1. januar 2011. Fra samme dato opphører forvaltningsavtale 12. februar 2001 med senere endringer mellom departementet og banken.
 - (3) Departementet kan fastsette særskilte overgangsbestemmelser.
- 0 Endret ved vedtak 27 juni 2012 nr. 689 (i kraft 29 juni 2012, tidligere § 9-3).

(Kilde: <http://www.lovdatabank.no/ltavd1/filer/sf-20101108-1414.html>)

Forum for Utvikling og Miljø

Forum for Utvikling og Miljø (ForUM) er et nettverk for 53 norske miljø-, utviklings-, freds- og menneskerettsorganisasjoner.

ForUMs visjon er en demokratisk og fredelig verden basert på rettferdig fordeling, solidaritet, menneskerettigheter og økologisk bæreevne.

www.forumfor.no